

AITA DONOSTIA, *Obras completas*. I eta II Artículos, III Diarios y Reseñas. Editorial La Gran Enciclopedia Vasca. Bilbao, 1983. IV eta V Conferencias. Sociedad de Estudios Vascos, Gipuzkoako Diputazioaren babespean. Donostia, 1985.

Argitaratu diren bost tomo horietan euskaraz lan guti batzuk baizik ez badira ere, bertako edukinik gehiena euskarari eta euskal kulturari loturik dago, bereziki euskal literaturari, horregatik eta noizbait aldizkari honetan ere kolaboratu zuen pertsonaia jakintsuaren mendeurrena oroitzeagatik dakargu.

Obra garrantzitsu honen hitzaurre eta oharra Aita Jorge Riezurenak dira, baina lan horietan zerbait gehiago zor zaio Aita Riezuri. Izan ere, Migel Querol musikari jaunak hain ongi esan zigun bezala, Aita Donostiak sorte handia izan zuela A. Riezu bezalako gizonaren eskuetan lanak uzteaz, egilearen ondasunak argibidean jartzeaz batean bere izen ona gordetzen lagunduko digulako.

Batzuk nahiko hurbildik dakigu lehenago, 1960. urtetik hasita, zenbat neke hartu duen Aita Jorge Riezu eskergeak, *Obras musicales* argitaratu eta gainerakoak argitaratze bidean jar-tzeaz.

Orain, honako hauen lehen tomoan, folklore oharretatik hasi eta musikari klasikoei buruzko artikuluak arte, ehundakak idazlanak biltzen ditu. Arin irakurtzekoak, zeren erudizioz beterik egonarren irakurgai atsegingarriak bai dira A. Donostiaren lumatikakoak. Gaiz eta geografiazko aurkibideak falta zaizkio, behar bada azken tomoan erastekoak, era horretan lanak probetxugarriagoak bihurtuko direnez nornahik ikerke-

tak jarraitzeko. Kulturgintza bultzatzeko beharrezkoa deritzagu eta hala bedi.

Lanik gehienak gaztelera idatzirik daude, baina badira batzuk frantsesez eta euskaraz idatziak. Bilketazko kantarik gehienak, zer esanik ere ez, euskarazkoak dira. Aurrerantzean, euskal literaturaren ikerlanetan, edo naiz bildumetan, kontutan hartzekoak.

Etnografía gaiak oro: musika, dantza, kanta, euskarazkoek gainare, gaztelera- eta sefardiera- ere bai, guti batzu bederen. Haurrentzakoak, Erreginetan, Mayak, Toberak eta abar. Baina, bestalde, musikaririk ospetuenen bizitza eta lanez.

Lehen tomo honen hitzurre jakingarria irakurri beharra dugu lanaren muinez eta edukinez jabetzeko.

Bigarren tomoan, «Artículos» anuntziatuarren, artikulua bano zerbait gehiago biltzen dira. Hor daudenez, besteak beste, bere ikerlanaren fruituz burututako liburu ezagun batzuk ere: *Música y músicos en el País Vasco* (1951. urtean argitaratu zena fakzimez erreproduzitu), era berean *Instrumentos de música popular Española* (1947), *Instrumentos musicales populares vascos* (1952), Madame de la Villehelio-ren *Souvenir des Pyrénées*, Iztuetaren *Guipuzkoako Dantzak* gaztelera itzuliak eta abar. Nork esango luke artikulua direnik?

Hirugarren tomoan egunkarikoak eta erreseñak, han-hemenka barreiatuak eman zituen idazkiak, egunean egungoari loturik, kronologikoki, egileak hain bere zituen gaien inguruan beti. Eguneroko deitzen direnak 292 orrialde osatzen dituzte, *Euzkadi* eta *El Día*-n argitaratuak gehientsuenak, guti batzuk *Easo*, *El Universo* eta bestetan. Bigarren partea, beste 120 orrialdekoa, folklore eta musika gaiez. Hauetan behar zuen H. Angles eta J. Pena-ren *Diccionario de la Música*-renak ere, 291. orrialdean aipatuak, baina ez da agertzen.

Tomoaren funtsak, Aita Riezu hitzurrean ongi dionez: «El P. Donostia tuvo el acierto, desde su juventud, de preocuparse de la cultura vasca, sin echar en olvido la ajena, que,

sobre acrecentar el saber, dispone a la confrontación de ambas y a descubrir posibles influencias mutuas. Tal actitud o hábito intelectual, que preside y dirige todas sus actividades, resalta particularmente en Diarios y Reseñas».

Hor biltzen dira 1913tik hasita idatzi zituen erreseñak. Hor daude, besteak beste, Carlos Bordes, Chopin, Smetana, Glinka, Mozart, Ghéon, Hemsí eta abarren bizitza eta lanen berriak, baina baita ere Galizia, Leon eta Salamanca-ko kantategieri egin zizkien erreseñak.

Lanok hor gelditu ziren argitaratzaileak porrot eginda. Eta, Eusko Jakintzaren eraginari eta Gipuzkoako Diputazioaren babesari esker, jarraipena eman diote, beste bi tomo argitaratuz eta ondorengo enpromesaz. Bene benetan zoriontzeko ekintza, zeren Aita Donostiaren lanak oinarri-oinarrizkoak bai dira euskal kulturaren.

Laugarren tomoak hitzaldiak biltzen ditu. Hauek ere, gehienak, lehen han-hemenka azalduak eta guti batzu inoiz argitaragabeak. Frantsesez eta euskaraz emandakoak jatorrizko eran eta gaztelerazko itzulpenez ematen dira.

Neri, pertsonalki, grazia handia egin dit A. Riezuk IV. tomo honen hitzaurrean (ikus 10. orrialdea) Pedro Sarasketak 1917. urteko martxoaren 17an *La Voz de Guipúzcoa*-n publikatu zuena hor sartzeak. Pedro Sarasketa zena, liberal ezkertiarra zen, oraingo Antxon Sarasketa Colpisa-ko kazetariaren aitona. Artikulu haretan erakusten zigun, eibartarren liberaltasuna ez ezik, Aita Donostirena. Pedro Sarasketa harek, inoiz Pedro Gorri izenez ematen zituen bere lanak, Eibarko historiaz monografia bat publikatu zuen 1909. urtean, *Euskal Herria* aldizkarian zenbait lan argitaratu eta *El país de los gabachos* eleberrria Frantziako liberaltasunaren alde. Bestalde, Gascuere naguna zen, honen euskal-musikaganako begiramena zalantzan jartzen zen garaian, eta horrek eman zion haria eibartar kazetariari: «Escuché atentamente la lectura de su conferencia y, durante ella, entre infinidad de citas de autores que de la música vasca han hablado o escrito, tuve la satisfacción de oír que el capuchino donostiarra citaba al amigo Gascue, y le con-

sideraba amigo. Bello ejemplo de tolerancia, que me cautivó. Y a esta tolerancia y a la democracia eibarresa se encomendó el P. Donostia al principio de su peroración; y en verdad que hizo bien en confiar en nosotros, porque desde el beato más retrógrado, hasta los socialistas más caracterizados que en el teatro estaban, escucharon con gran interés el trabajo del P. Donostia y aplaudieron imparcialmente...» eta era horretan jarraitzen du musikako banda gorri eta iraultzaile zena Aita Donostiaren batutapean jarri arte. Gu jaio aurreko Eibarrek nolabait markaturik utzi ginduzen eta gure belarrietaraino iritsi zitzaigun anekdota hura, *Zirikadak* (1960) liburuaen 104. orrialdean datorrena, dugu harreraren lekuko.

Ikerketaz biltzen duen gauza bitxietariko bat XV. mendeko «Une mousse de Biscaye» da, IV. tomo horren 275 eta 304. orrialdeetan zehaztasun gehiagoz esaldiaren gipuzkoartasuna agertu behar zuena. Hau da, errepika aztertzean, ongi zion Aita Donostiak gipuzkoar eritzia agertzean, *Soaz, soaz ordonarequin, ordu onian* oraindik erabiltzen delako; baina, nik, gehiago esango nuke, bukaerako *-quin* (-kin) horrek ematen diola gipuzkoartasuna, zeren *ordu onian* Bizkaian ere erabiltzen da, baina ez ordea deklinabide horrekin, *-gaz* atzizkiarekin baizik.

Tomo honek, bere azken orrietan musikako exenploak pentagramaz emanik biltzen ditu.

Bosgarren tomoa ildo beretik doa. Batzutan inondiren atonkuntza bitxiak agertzen ditu bere hitzaldietan, adibidez, landare eta abere euskal kantak hain egoki adieraziz.

30 hitzaldi guztiz. Gainera, 30. hau euskarazkoa eta *Egan* bertan 1956.-ean argitaratua. Bere hasierako oharrean dionez, «Euskal-erriko otoitzak» ez omen dute gaztelerazko itzulpenaren beharrik, 20. hitzaldiaren bertsio bera delako. Baina, berdina ote? Ezetz esango nuke, gehiengoan behintzat. Euskarazko hori, medikuntza gaietatik haruntza, eguzki eta ilargi eta abar gurtzeaz ari denean euskaldunon aintzinako sineskeraz ari da eta hogeigarrenak ez du holakorik ikutzen.

Lan txalogarria egileak utzi ziguna, baina baita ere Aita

Riezuk gai eratzek eta inprimatzek bere lepora hartu duena eta zer esanik ere ez argitaratzeko laguntza prestatu eta babestu dutenena. Gure kulturarentzat oinarrizko diren lanak argitaratzeko arreta beti bait da txalogarria.

J. San Martín

J. A. ARANA MARTIJA.—*Euskal musika*. Erein, Donostia, 1985.

Unesco-k, 1985. urtea, Bach, Haendel eta Scarlatti-ren mendeurrenetan oinarriturik, nazioarteko Musika urtea hautatu zuen eta Euskal Herriak arte horretan izan duen tradizioa eta emaitza izan dira egileak adierazi nahi zuena. Izan ere, hola-ko lan baterako gizonik egokiena zen J. A. Arana Martija, lehendik *Música vasca* (1976) liburuaren egile zenez eta hor bildu zuen gaiari dagokion *corpus* orokorra, nik dakidanik, ezagutzen den bakarra.

Aurkezpenean dion bezala: «Liburu honen eskema oso bakuna da. Gure euskal musikaren ezaupide laburra duzu, hiru funtsezko aldiak, gidoi historiko baten bidez, ematen dituen: gure herrian eta kultura berezian musika finkatzen duten ERROAK betetzen dute lehen aldia, euskal musikari nortasun berezia ematen diotelarik; gure nazionaltasunaren ENBOR sendoak betetzen du bigarren aldia, herrikoitasuna elikatu eta sendatzeko erroetatik esnea hartzen duen enborra hain zuzen; eta azkenean, unibertsaltasunari begira dauden ADARRAK, elkartuak eta urrunduak, artearen adierazpenetarako bide berriak bilatzen ari diren adar zabalak». Hara hor, hitz gutxitan liburuaren ildoak. Jakina, hor esanak ez du ukatzen, zuhaitzak bezala, lehen eta orain adarretatik ere elikatzen ez denik euskal musika.

Aditzera ematen denez, bedonekin batean beste bi adizio argitaratu dira, gazteleraz eta ingelesez. Hein batean, lehengo *Música vasca* dela esango genuke, edo haren laburpena, baina zuzenketaz eta gaurkotuaz datorrena.

24. orrialdean, «Harriak kantari» jartzen duen partean, badakigu ezinezko zitziola guziak aipatzea, baina bai merezi zuen Etxanoko (Nafarroa) atari erromanikoaren aipamena, beziki titiritero eta musikari elbarrituak biltzen dituelako, garaiko ohituraren adierazgarri. Gorteko musikatik aparte ariko ziren horiek, herriz-herri eta plazarik-plaza, musika barriatuz. Hori adierazteko bestek baino lekukotasun hobea eskaintzen digutenez, holako lanetarako aipagarriena deritzagu.

Aintzinako denboretatik polifoniara jotzen du Joanes Anxieta goretsez orainarte guti ezagutzen ziren zenbait berri eskainiz.

Oharrak egiten hasi naizenez, klasikoetan aipatzen duen Juan Andres Lonbide elgetarraz zerbait erantsi nahi diot, organulari ospetsuaren bizitzaren osagarri. Heriotz urtea zuri dakar, neuk ere hala eman nuen *Landuz* (1983) liburuaren 162-165. orrialdeetan. Lehenik argitu dezadan, bataio agirian Lonbida dakarrela, ez Lonbide. Elgetan jaio zen 1745. urteko azaroaren 14an. Bilbotik Oviedoko katedralera joan zenetik, aspaldi ez dela arte, gauza guti genekien eta Asturiasko hiriburuko berriak gaur egun katedral hartan organulari den Angel González Pérez-ek eskaini zizkigun *Bol. R. S. V. de los Amigos del País-en* (XXXVII, 1981). Hark eman zigun Oviedo-tik Madrid-eko Convento de la Encarnación-era joan zenaren berri eta 1772an Real Sociedad Bascongada de los Amigos del País-eri eskaini zion «Arte del organista» liburuaren aztarnarik ateratzen ote nuen hasi nintzen, baina alperrik. Oraingoz galdutzat eman behar. Baina, handik atera nuen Madrid-en bertan hil zela, 1811. irailaren 2an.

Jose Antonio Arana Martija adiskideak berri ugari bezain jakingarri eskaintzen digu liburu honetan. Gainera, ez da historia soil bat, garai bakoitzeko giro eta ingurua bilduz bere eritziak ematen dizkigulako. Musikan jantzigabe gaudenontzat

ere berri interesgarriak eta irakurgai atsegina. Erein argitale-
txeak ohi duen bezala, txukun aurkeztua dator, bai maketazioa-
ren aldetik eta baita ere argazkiz zein marrazkiz.

Joeren gora-behera, musikan ere, plastika arteetako antze-
ra, siklo berdintsuak agertzen zaizkigu. Plastika arteetan,
apaingarri edo dekorazio aldetik begiratzen badugu, euskal
estilotzat bereziki ezagutzen denaren garairik hoberenak mu-
sikarenakin parekatzen dira eta zer esanik ere ekonomiarekin
duen zer ikusia. XVI. mendearen haseran indartuz mendebu-
rurako garatzen da, XVII.ean goimaila mantentzen du eta ge-
roztik beheruntza nabari da. Hala ere, horrek ez du ukatzen
garai guzietan Europaren mendebaldeko kulturaren eman diren
goren mailako ekintzekin harremanik izan ez duenik. Are gehia-
go, era guzietako etorriaz jabetu ez denik. Beste gauza bat da
estiloen korrentak noiz eta nondik zabaldu ziren. Italiako
Quattrocento-aren korrenta berandu eta Mediterraneo aldetik
sartu zen, hemen borgoinesak eta flamendarrak indartu on-
dorean, baina ordurako naiz arginak edo naiz organulari eus-
kaldunak hedaturik zeuden Espainia guzian. Horren aurretiko
korrentak bizkorrago sartu ziren Nafar erresuma eta Santio-
bidearen laguntzaz, bai plastika artez eta bai musikaz, eta ho-
nen lekukorik aski eskaintzen digu liburu eder honek.

J. S. M.

APEXTEGITIK GOTTI. Jesus Mari Mendizabal. Aurrezki Kutza
Probintziala. Donostia, 1986.

Argitaratu berri dira iazko IRUN HIRIA literatur sariak.
Besteak beste, ipuin sailean irabazle gertatu zen APEZTEGI-
TIK GOTTI izenekoa, Jesus Mari Mendizabalena

Ipuina lehendik irakurrita baneukan ere, berriro irakurri dut, liburuxka dotore bezain garesti (500 pezta) gisan oraingo honetan, eta lehen irakurketan sortu zitzaizkidan batzuk berriro eta sendotu egin zaizkit bigarreanean.

Lehenik eta behin, urte bete gehiegixko dela, aukeran, obra sarituak argitaratzeko. Sariak banatzen direnean sortu ohi den irakurmina alferrik galtzeko arriskua bait dakar horrek, eta literatur lehiaketen helbururik behinenak literatur zaletasuna zuzpeltu eta literatur obrak ezagutaraztea baldin badira, ahalik azkarren argitara beharko lirateke obrok: hiru hilabeteren buruan gehienik jota, nik uste. Baina gatozen harira.

Bidasoa inguruko kontrabandisten bizimodua isladatzen digu Jesus Marik ipuin honetan. Lan horietan aritutako kua-drila baten pasadizoa ardatz eta aitzakiatzat harturik, kontrabandisten halako argazki barnekoi bat osatzen digu. Pasadizoa bera sinplea da; halako bateko «paketea» pasatu beharra, ibilbideak, txapelokerren aurkako lana...

Baina pasadizoa bera baino garrantzitsuago, nabarmenago, esango nuke, izen ondo aukeratuen azpiko giza-sikologiazko zertzeladak dira. Prudentzio, Matxain, Martzial, Josetxo eta gainerantzekoak bene-benetakoak zaizkigu. Are maitagarriak ere, ipuina ez bait da inolaz ere neutrala, eta herri gizon diren kontrabandisten alde jotzen bait du Jesus Marik hasieratik bertatik, bere joera ezkutatzeko ahaleginik egiteke, gainera.

Eta gisa da, horrela joka dezan, ipuinerako baliatu duen informazioa Bidasoa inguruko kontrabandista ohiei (hala dira kontrabandista denak, beraiei sinistuz gero behintzat) jaso bait die osorik.

Informazioa jaso, eta gorago aipaturiko pasadizoaren jiran antolatu beste lanik ez du Jesus Marik egin. Hori bai: euskara bizi, dotore, egoki, ugari eta aberatsez egin du bere lana, bera goiherritarra izangatik Bidasoako esamolde eta hiztegia maisuki erabiliz.

Ez naiz literatur kritika egiten ari. Badakit hori. Baina zimendurik gabeko teilatugintza hain modako dugun garaian,

beharbeharrezkoa dugu pretentsio eta hantusterik gabeko narragintza hau

Eta horrenbestez etorri gara, ipuin honen irakurketak sortu didan bigarren kezka nagusira.

Udazken honetan onttoak bezain ugari dira gure parajeetan literatur lehiaketak, berauen artean ohizkoenak ipuin sailekoak direlarik.

Norbaitek esana duenez, apenas auzorik dagoen, bere literatur lehiaketa antolatzen ez duenik.

Eta ugaritasuna ez da, berez eta besterik gabe, txarra. Aitzitik, on eta onuragarri liteke ugaritasuna, baldin eta lehiaketa bakoitza hutsune jakin bat betetzera baletor, eta guztiak koordinaturik baleude.

Baina hemen, eta alor honetan, ugaritasuna nahasmendua da, lehiaketak elkarren gainean antolaturik daude, alor bat bera betetzeko hamaika lehiaketa topatuko dituzun bitartean, urtean behingo lehiaketa triste bat bera ere gabe geratzen da beste hainbat eta hainbat alor.

Hutsik eta utzirik dauden alor horietako bat da, nik uste, kontaera tradizionalarena. Eta hala, herri kontaeraren tradizioari heldu nahi lioketen idazleek ipuin nolabait esateko «erudit»-ago, «literario»-agoen aurkako lehian aritu behar izaten dute, beren testuak ezagutzera emateko.

Eta non da kontaera tradizional bat ipuin «moderno» bategin alderatu eta erabaki lezakeen epaimahaia? Sagar errea, ala wishy-tarta, zein da gozoago?

Haur literaturaren alorrean sortu diren bezala, kontaeran ere zerbait asmatu beharra dago. Gure irudimenak ez badu lehiaketa beste zuzperbiderik asmatzeko ahalmenik, egin dezagun hori seriotasunez, diren beharrizanak, idazleen interesak eta jenero desberdinak kontutan hartuz.

Hori egiten ez den bitartean, halabeharraren mende egongo dira Jesus Marirena bezalako kontaerak. Halabeharraren, hau

da, obrak aurkezterakoan ezezagun izan ohi den epaimahaian herri literaturaren zale amorraturen bat egokitzearen, noski.

Bukatzeko, eta laburpen gisa, esan dezadan, zer ikasi handia dagoela APEZTEGITIK GOTTI honetan, nahiz eta literaturtasunaren aldetik ezer berririk ez dakarren. Eta deitoragarrria litzatekeela Jesus Marik erakutsi duen idazkera trebe eta malguaren lehen eta azken emaitza berau gertatzea.

Joxerra Garzia

ANJEL LERTXUNDI. *Urtero da aurten*. Erein. Donostia, 1984.

Irakurgai laburrak lau partetan zatituak azkenean zurin-goarenakin zuritzeko. Trebeki idatziak, estilo bizkorrez eta umorez. Bizia, heriotza, amorea..., dohatsu edo dohakabe; bigarrenetik gehiago bada ere, kontatera beltzenak ere umore onez orekaturik datoz. Ez dugu trazedentalik aurkituko; ez. Egileak berak ere ez zuen holako asmorik. Denbora pasaz entretenigarri irakurtzeko egina bait da.

Hirugarrenean, Etxeparegandik Arestira arte zirikadarik ez zaio falta, Ziburuko Etxeberri, Axular, Tartas, Barrutia, Sarako Etxeberri, Larramendi, Fr. Bartolome, Agirre Asteasukoa, Xenpelar, Bilintx, Tx. Agirre, Sabino, Lizardi, Lauaxeta, Orixe, S. Mitxelena eta abar. Batzutan izenik agertu gabe, baina gure literatuaz kultur apur bat duenak erraz ulertzeko eraz. Baina zenbait orrialdetan hain maiztasunez aipatzen den ardoarekikoak aintzat hartzekotan Meagher-ek ere beharko zuen tokitxo bat. Bestalde, sail horretan gehiegi ez ote liburudendetakoei jakituria gehiago eskatzea? Hor esaten direnak baino handiagorik gertatu zitzaidan neri Gipuzkoako herrixka batean. Dostoievskiren *El Idiota* eskatu niolako emakumezko dendaria haserre: «Adarra jotzen ari bezera, ni ez nauzu idiotatzat hartuko!»

Berez bizigarria den liburuari txerto biziak ezartzekotan hara hemen etxez-etxe liburu saltzen ibiltzen direnena ere, irakurlea ohartuko da ez direla txikiagoak: Orain ez omen da liburu txikirik eramaten, ez eta ere ez dela itxura enkuadernatugabeko liburuak etxean bistan edukitzea, hiztegiak ere onak omen dira eztabaidak erabakitzeko eta apustuak irabazteko, eta abar. Hori gainera, liburu saltzaile berak liburu imitaziozko jakak eta armairu osoa eskaintzen ez dizunean. Holakoak entzun izan ditugu, eta entzunak entzun, gorrieriaz ere oraindik entzun beharko ditugunak. Ba omen plastikozko lorekin batean liburu postizoak saltzen dituenik ere. Gogoan dut beste hura ere, etxean liburuak behar zirela eta erosi behar nizkiola, tabarra eman ondorean, baneuzkala esanagatik ere atletik kentzen ez zena, sinestu ezinez; eta erakutsi nizkionean: «A! Esan behar zenidan zerori zarela liburu saltzailea; etxean almagazekin gainera. Kontxo; kontxo!». Baina, alderantziz, aditzea dudanez, saltzaileek ere entzun behar izaten dituzte berenak eta bi: «Har itzazu nota, liburu xorta batentzat, apalak txukun jartzeko, larru gorritz enkuadernatuak metro t'erdiko luzera osatu artio eta beste metro bat larru berdez». Ez zen behin bakarrik gertatua, eta plaentziar saltzaileari holako eskaria egin omen zioten; «Hainbeste ale larru berdez, beste honenbeste urdinez eta horrenbeste larru gorritz». Ihardespena: «Zer? Denak larruzkoak?». «Bai, zeren apainak izateaz gainera larruzko bizkarra ikutzea gustatzen zait. Kolore biziz gehiago badaude ere berdin zait». Gure auzokoak: «Hun j...Ostadarrari larrua jozte nahi zenuke ala?»

163. orrialdean dakarrenak ordea zera gogoratu dit, Eibar-ko fameli zekenarena. Aita etsipena emanik hilzorian eta alboko gelan semeak entierroa erabakitzen. Batak segundakoa merezi zuela aita batek, eta besteak terzerakoa ere aski zela beren mailako famelikoentzat; hirugarrena ordea, karitasen bidez edo, zerbait merkeago lortu nahirik. Baina, uste ezarren, hilzorian zen aita gizajoa adi, eta ohetik erantzuna: «Mutillak!, ekarri egidazkizue abarketak eta neu joango nauk kanposantura oinez».

Butaneroaren pasartzen ordea, 169. orrialdean, Andu ez da

ohartu nonbait euskaldunok «b», «p» bihurtzen dugunik. *In vitro*-ren kontuan ordea, plaentziarrak zionez, hainbeste «invito» eta «invito» eta geroago eta jaiotza gutiago.

Liburuko kontaeerarik gehienak oso laburrak dira, batzu telegrafikoak; luzeena urte berean (1984) *Egan* aldizkari hontan agertu genuen «Samuel». Hori bai, guztiak atseginez irakurtzekoak.

J. S. M.

**ETXABURU'TAR JOSE MARI (Kamiñazpi). Ondarrabiako kon-
daira.** Euskerazaintza. 1986.

Liburu txukun argitaratua. Aspaldi idatzia (1974) sarrerarikotik ikus daitekenez.

Kaminazpiren euskaltzetasuna eta langiletasuna inork uka ezinezkoak dira, eta liburu honetan ere nabarmen erakusten dizkigu grina horiek.

Txomin Agirrek 1913an idatzi zuen «Ondarribi» poema erromantikoz ematen du hasiera. Eta Hondarribia geografikoki non kokatzen den adierazi ondotik mila zertzelada eta ohar bertako historiari loturik. Lehendik ezaguna zenetik haruntzago ez da joango historiiaz, baina euskaraz jartzea bera ez da guti.

Hondarribiaren etimologiaz bere zalantzak ditu Jose Mari adiskideak. Gu ordea, Serapio Mujikak aspaldi esan zuenarekin gaude, geroago Florentino Portuk bere monografian zuri-tutat eman zuen eritzi harekin. Hala agertu genuen *Egan*-en, 1985. urteko 5-6 zenbakiaren 152. orrialdean. Ez bai du beste munduko konplikaziorik. Behar bada, egilearen usteak ulerta-

razteko aski erakusten digu mundu guzian onartua den *metro* «neurkin» erabiltzeak. Baina, bakoitza, garan mondukoa gara.

«Juan Lazcano beltzarana...» delako bertsoa, 39. orrialdean datorrena, ez diogu zor Iztuetari. Hiru mende lehenago Bachtiller Zaldibiak jaso zuen eta haren eskuizkribuetarik beste anitzek erabili ere bai. Ikus *Egan*, 1975. urtekoan, 26-27. orrialdeetan gure argibidea. Bestalde, «Añamendi'ko pakea» ere Kontienda deritzaion inguru haietan ez zen egin; Bidasoan Añamendirik ez denez. Añamendi, propioki, Pirineoko gailur baten izena da, eta gailur hori Biarno partean datza, Zuberoa eta Nafarroako mugetatik hurbil, baina Euskal Herritik kanpora.

Gainerakoan, historia oso ongi jasotzen du eta ohiturak ere ederki bildu.

Hondarribiko baserrien zerrendak ongi daude estadistikaren aldetik, baina ez ordea izenen aldetik. Horren errudun, errudunik baldin bada, Franzisko Sagarzazu alkate zena izango zen baserri askori izena oker jartzean. XVIII. mendearen bukaeran Floridablanca-ren aginduz egin zen zensoan (kopia bada Udaletxean) beste era batera datoz izen horietarik asko, baina Diputazioak joan zen mendearen erdialdera argitaratu zuen *Nomenclátor de la Provincia de Guipúzcoa* ez begiratzearen kontuak dira horiek, eta lan hori aski ondo egina zenez, oraingo zerrenda zein gaizki egina denaren lekuko dugu. Egia esan, Iñaki Linazasorok ere ez zigun nahasmendua baizik ekarri baserri izenen kontuan *Caseríos de Guipúzcoa* liburuarekin. *H gabeko umorea* txantxetakoa da, baina ez den gauza leporatzeak ez dio inori alaitzen bere umorerik. Aski dugu agertzeaz 154. orrialdean datozen *Eliz-Azpi*, *Eliz-Berri* eta *Elizgaray*, Linazasoro eta Etxabururen lanetan hala azaltzen direnak, *Nomenclátor* hartan, zein Floridablanca-rentzako osatutako zerrendan, *Elias-azpi*, *Elias-berri* eta *Elias-garaikoa* direla.

Izkerari buruzkoan oso lan polita eskaintzen digu. Azken aldera, gizon ospetsuak eta abar, Hondarribiko kanta eta doinuz eraskina eta «Geigarria» azken urteotako berririk garrantzizkoenak eskainiz.

J. S. M.

BALENDIN ENBEITA. *Bizitzaren joanean*. Elkar. Donostia, 1986.

Muxikako Enbeitatarrak emankorrak izan dira euskal kulturaren. Honako liburu hau dugu horren lekukotasunetarik bat. Egilea, guzientzat oso ezaguna, lehendik ere beste liburu eder baten egilea dugu. Auspoa Liburutegiko sailean 117-118. zenbakia osatzen duena, *Nere apurrak* deritzana, duela hamabi urte argitaratua. Zoritzarrez ezbehar baten ondorioz aurtengo azaroaren 20an hila. (G. B.).

Oraingo liburu honek bere atarikoan Joseba Intxaustiren gutuna dakar hitzaurre gisa, Enbeitatarren emaitza goresiz. Ondotik seme Keparen zenbait ohar. Aintzin solas laburron ondotik sartzen gara liburuaren mamira. Gaztaroko eta gerrako pasadisoak kontatzen ditu lehenik eta horiek historia aldetik berez duten balioa kontutan hartzekoa baldin bada ere, behar bada parterik aspergarrienak dira. Lekukotasunik ezin uka. Gainera, horien artean, honako hau irakur daiteke 34. orrialdean: «Ez dot ikusi oraindino Lauaxeta baino euskerazko hizlari ederragorik». Zeren, guk behin baino gehiagotan entzun genuen Lauaxeta eskas ibiltzen zela euskaraz mintzatzen. Eta horrek inoiz harritzen ninduan, zeren bere idazkerak, garai haietako garbizalekerien ondoan, hizkera jori eta naharoa nabari bai du.

Gerraondoko berrieri garrantzizkoagoak derizkiogu, «Ondo zainduak» deritzan kapituluko gertakariak bezalakoak oso normalak ziren frankotiarren partetik.

Bertsolaritzaz berri jakingarriak ematen ditu, bereziki gerraondoko berrastapenez eta «Garriko» bertso eskolaz, guk inoiz Muxikako eskolatzat erabili duguna eta bertako maisu eta eragilerik bizkorrena Balendin egile bera zena.

64. orrialdean aipatzen duen Euskaltzaleen bilera, ez zen 1955ean, baizik urte bete beranduago, 1956an irailaren 15 eta 16an Arantzazun. Han kantatu zituen bertsoak ikus *Euskera* agerkarian, 1956ko hirugarren alearen 301-304. orrialdeetan.

1958 eta 1959. urteetan Bizkaiko txapeldun atera zen Balendin. Mugazandik urte bete lehenago hasi eta Paris-ko txapelketak (1958) atera zuen hotsaren ondotik etorri zen gerraondoan bertsolari txapelketen berpizkundera (ikus *Egan*, 1985eko 5-6 zenbakiaren 21-49. orrialdeak). Noriberea emateko G. Hermandorena eta A. Irigoyeni zor zaie batitbat ekintza berriaren hastapena, eta hala geldi bedi bertsolaritzaren historian.

Harrigarria badirudi ere, Balendinek ez zuen ikasi bertso-tan bere aita zen «Urretxindorra»gandik, aitita «Txotxojeuri»gandik baizik (Juan Antonio Enbeita izen-deituraz). Eta, honen gertakari politak jasotzen ditu liburuan. Baina, amuna Mari Jaurirenak ez dira gutiagorako. Parte horietatik aurreruntza koronika interesgarriagoa eta irakurgai atseginagoa egingo zaigu liburua. Interesgarriak direnez Juan Arrospide medikuari buruzkoak, gizonaren lekukotasuna borondatez eta ekintzaz agerraraziaz, zintzotasun osoa erakutsiz.

Baina ez da gutiago bere aita Kepa «Urretxindorra» zenari buruzko guzia. Hain ospetsua zen Kepa Enbeita, Enbeitatarretan ospetsuena noski, Muxikako auzoentzat Pedro Jeuri zen, bereziki Ariatzakoentzat. Kepa Enbeita «Urretxindorra»ren itzalak lau belaunaldiz familia honek eman dituen bertsolari guziak estaltzen ditu, besteok ere nortasun handikoak izanarren. Eta, hor dator gizonaren osotasuna seme batek ikusia.

Azkenaldera, bere adiskide Saturren gertakariak gatza eta piperra ematen diote liburuari, aurreko zenbait partetan eskaintzen duenaz gainera.

Bukaeran egilearen bertso hautatuak datoz.

Berak Saturri opa zion agurra eskainiko nioke gaur berari:

*Nahizta lurrak iruntsi
Aldi baterako
Zure espiritua
Ez da ustelduko
Zer da gure bizitza
Hori ez balego.*

J. S. M.